

ti boš kmetica moja,
 jaz tvoj splavar,
 ti boš rodila jih v zlati pšenici,
 jaz jih bom v Savi krstil,
 ti boš dojila jih v vinski gorici,
 jaz jih bom v šumi učil
 vezati splav...
 to rod ne bo sanjav:
 kot polje, Sava, vinograd in gozd
 tako bo zdrav! —

Milan Fabjančič:

Pod Kamnom.

(Tragedije zadnje dejanje.)

Osebe: Invalid (na berglah in z zavezanim očesom; 29 let).

Njegova žena (27 let).

Otrok v zibelki.

Čas: Zimski večer.

Podstrešna soba z oknom v ozadju in vrati na levi; sredi sobe gola miza z dvema stoloma in prižgano lučjo; ob steni odprta prazna omara; v kotu gašperček. Žena sedi za mizo, krpa invalidove hlače; pri postelji, po kateri je nametano nekaj obleke, cunj in kuhinjske posode, nizka kmečka zibel. Žena je nekoliko trenutkov sama. Zunaj se začuje štorkljanje z berglami po stopnicah. Invalid vstopi, žena se ne ozre. Oblečen je v zakrpano vojaško obleko, na glavi ima pokvečen klobuk; vinjen.

Invalid (postoji in gleda ženo): Bog daj dober večer! (Ni odgovora.) Nič za to, četudi ne odzdraviš; saj se poznavam! (Pride k mizi, se vsede in položi bergle na mizo.) No, vidiš, to je pa moja tretja in četrta noga. Štiri noge imam kakor konj in vendar hodim pokoncu. (Iz malhe, ki je ne odloži, privleče steklenico žganja in jo postavi na mizo.) Tole sem pa danes priberačil in toliko sem že spil; dobra bera je bila, kaj?!

Žena (vzroji): Ti si kupil žganja, krava pijana...

Invalid (se pikro zasmeha): Kajpak, sem vedel, da ti bom ustregel!
 Na, pij!

Žena: Žri sam!

Invalid: Ne bodi tako huda, saj nisem mnogo pil; malo sem bil s prijatelji... Tako v temi šivaš, saj nič ne vidiš, revica! Bom pa jaz postregel, takole... (privije luč). Kako je sedaj svetlo!

Žena: (potegne jezno luč k sebi in jo odvijje).

Invalid: Kaj me tako pisano gledaš? Ne morem strpeti tvojih oči, ki mi vedno nekaj očitajo. Kaj imaš očitati? Ali si huda? Najlepša si, kadar si huda, jezna, kadar si taka, da bi me najrajša strla z rokami in poteptala z nogami. Res, takrat si najlepša... Kako me vsi invalidi zavidajo, ker imam ženo, mlado in iskro ženo! Ti si srečen, ker imaš ženo in otroka, pravijo. Reveži, saj se še vlačugam studijo! — Po-vej, ali te je kaj sram, ali te kaj peče, da imaš tako po-kveko, ki hodi po štirih, za moža? Zakaj pa molčiš? Ha, vidim, da sem rekel resnico. Ne dopusti, da te razjeda bo-lečina; bodi vesela in smej se! — Pazi, dušica, da se ne zbodeš v prst; kri bi pritekla, rdeča kapljica tvoje srčne krvi; kako bi jo bilo vendar škoda! (Potegne požirek iz steklenice.) Naše krvi, ki smo jo prelivali na litre, na škafe, da bi lahko tekla v potokih, ni bilo škoda; ta kri ni bila vredna niti svojega imena...

Žena: Kaj mi te tvoje pridige pomagajo! *Mo: rabi Jarnes 12/1+22*

Invalid: Da, da... Niti svojega imena... Ti ne veš, kako bi bolelo, če bi se zbdla.

Žena: Tak molči, ne muči! Kruha daj...

Invalid: Jaz sem dal vse, kar sem imel. Preostalo je le nekaj, kar ni podobno niti človeku niti živali... Pa saj imam tebe, dušica, da mi strežeš, da delaš zame, da mi sladiš to napol pijano življenje! Ali se še spominjaš tistega fanta, ki je preplesal cele noči in se je pretepal zaradi tebe? Takrat si se ti smejala, sedaj se pa smajem jaz...

Žena: (razdražena komaj kroti naval besnosti): Tak molči, krava pijana! Kaj kričiš? Nakričal bi se bil na ulici, v gostilni; doma daj mir, mir, mir! Zaradi njega (pokaže na zibel) ne kriči, da se ne zbudi...

Invalid (se malo umiri): Ali spi? Da bi za večno zaspal! Ali ga je bilo treba? — Žena, ali je on moj; ali ni morebiti kdo drug njegov oče? Saj nič ne rečem, nič ne rečem; ne zameri!

Žena (z bolno zlobnostjo): Ne, ne! Drug je njegov oče...

Invalid (zakriči): Lažeš! Jaz sem njegov oče, samo jaz, ki tukaj sedim...

Žena (ga ustavi): Da, da, tvoj je, samo tvoj... Ne kriči, ne kriči, da ga ne zbudiš; lačen je...

Invalid (zadušeno skozi zobe): Imaš prav, imaš prav! Saj kričim že vsepovsod: po ulicah, po trgih in gostilnah. Toda nihče

me ne sliši, noče slišati... Jaz kričim: Ljudje božji, ženo imam doma, ženo in otroka, majhnega in nežnega, kakor lipov list spomladi. Njihova ušesa pa so gluha, zabita z železnimi zamaški, njihove ustne, ki so srebale in srebljejo našo kri, so neme kakor skale; te oči, te njihove oči nas ne vidijo, stran se obračajo, ker se jim studimo. Mi invalidi pa smo postali nesramni in zlobni: srajce odpenjamo in kažemo očitno svoje rane, svoje odrezane roke, noge zanalašč, ker nočejo videti, pa morajo gledati in se stresati od studa... Pa vse zastonj! Mimo tebe šumi svila, dehte krila, zvene nakiti, se valijo tolsti trebuh, nesramni smeh in zadržane psovke. (Potegne par požirkov.) Policija pa nas preganja... Zakaj molčiš, zakaj ne govoriš? Vsaj ti nikari, vsaj ti imej malo tistega Kristusovega usmiljenja, ki ga nikjer ne najdeš, vsaj tvoje oči naj bodo prijazne, naj ne žgo, naj mi ne parajo srca, naj me ne zasmehujejo, vsaj tvoja usta naj me ne preklinjajo. Nisem jaz kriv, nisem jaz kriv! Tu me imaš, tu pred seboj me imaš, bij me s temi berglami, pretepaj me, razbij mi glavo, to prokleta butasto glavo...

Žena (se ves čas stresa kakor mrzlična, skoči pokonci in se vrže ihteč na posteljo).

Invalid: Ne jokaj, žena, za sveta nebesa, ne jokaj! Nisem jaz kriv, nisem jaz kriv! Jaz ti dam svobodo, pojdi, kamor hočeš, z otrokom pojdi! Naj bom jaz sam, naj jaz sam poginem... Postani vlačuga, če je treba; poznam može, ki prodajajo svoje žene. Jaz te ne prodajam, svobodo ti dajem, si slišala, svobodo ti dajem...

Žena (stoka v blazino).

Invalid: Ne cvili, ne stokaj zaradi tega, zaradi ničesar ni treba tuliti; saj je vseeno, saj je popolnoma vseeno... Tistega, kar bi človek rad napravil, ne smeš, kar pa smeš, ne izda nič.

Žena: Ko bi bilo samo to, ko bi bilo samo to! Ti še ne veš, ti nič ne veš...

Invalid: Ali je še kaj, da bi ne mogel vedeti? Ali imaš kaj na jeziku...?

Žena (se stresa in stoka v blazino): Oo, oo, joj, joj...

Invalid (se upre z rokami ob mizo, kakor bi se hotel dvigniti): Ali je kladivo, ali je nož? Vedeti hočem, vedeti, pa naj bo, kar že hoče...

Žena (v blazino): Stanovanje so nam odpovedali...

Invalid (hlastno): Kaj, kako? Nisem slišal dobro...

Žena (krikne): Na cesto moramo...

Invalid (omahne na stol): Tako... To je, to je nož; to je smrt...

(Par trenutkov molk.)

Invalid (trezno): Ali je to res, ali je resnica, kar si rekla?

Žena: Res je...

Invalid (odločno): Potem bodi vsemu temu konec, bodi konec!

Žena (se vsede na postelj): Zjutraj, ko sem šla...

Invalid: Ne govori, ne govori! Sedaj vem vse... Berača nočejo v hiši, berač naj gre na cesto. Jaz pa ne pojdem, ne pojdem, nesti me bodo morali, nas vse tri bodo morali nesti. To hočem jaz, jaz, jaz... Naj le prestopi kdo prag, z berglo mu razbijem glavo, na drobne kosce ga razsekam; ti ne veš, kakšno moč čutim v rokah, kakšna kri mi žge po žilah... To je plačilo, plačilo za našo kri, za naše muke! Jaz pa vam povem, da me ne boste več, mene ne, mene ne... Zadosti je! (Ženi, ki sedi na postelji in brez besed buli predse.) Nisem jaz ona krvoločna zver, ki te goni od sebe, ki te davi in mrcvari, ki trga nas vse. Jaz nisem kriv, jaz nisem kriv niti ene same solze, niti ene same kletve, niti ene same grožnje. Nas vse tri so ubili drugi... Pri-sedi tu k meni, da ti povem, kakšna misel mi vrta po glavi... Vseeno; pa tam ostani, če se ti ne ljubi! Poslušaj, kam buliš? Ali hočeš, da ne bomo več stradali, prezebali, da ne bomo več gledali in prenašali te vnebo-vpijoče krivice in sramote? O, da sem tak, kakršen sem bil, jaz bi te ne vprašal, jaz bi naredil svoje... Dvakrat si že poskusila, poskusi še danes...

(Otrok v zibelki se prebudi, prične kričati in vpije ne-pretrgoma na vsa usta.)

Invalid (se zgrabi za glavo in se raztrgano smeje): Ali ga slišiš, ali slišiš, kako prepeva? Mleka hoče, mleka terja od mene, od zločinskega očeta, od neusmiljene matere! Tak daj mu vendar, mati, mleka, mleka, kruha mu daj! In če nimaš mleka, vreži se v prsa in daj mu piti krvi, svoje krvi! Ali nimaš srca, mati?

Žena (skoči s postelje, zgrabi steklenico z žganjem, vzame iz zibelke otročjo steklenico in naliže vanjo žganja).

Invalid (prestrašeno zavpije): Kaj delaš, kaj misliš, žena? Ne to, ne to! Jaz ne pustim, jaz, njegov oče, ne pustim...

Žena (postavi steklenico zopet na mizo in se vrne k zibelki): Na mleka, pij, da te ne bo zeblo; le pij, le pij...

Invalid (ki je z grozo gledal njeno početje, zgrabi za bergle in se napravi proti ženi kriče): Kaj delaš, zverina, jaz ne pustim, jaz sem njegov oče... Nimaš pravice (zgrabi z desnico ženo za roko), nimaš pravice, zverina!

Žena (se naglo obrne in sune moža, da se zvrne): Na, tu imaš pravico...

(Žena zgrabi otroka v naročje, stopi k mizi in napravi dva krepka požirka, se naglo obrne in zdirja skozi vrata po stopnicah.)

Invalid (kriči za njo): Jaz ne pustim, zverina; ljudje, držite jo, držite jo... Jaz ne pustim...

(Molk in tišina.)

Invalid: Šla je v tretjič; sedaj se ne vrne več... Hladna je voda, zeblo jo bo... (zamolklo zaplaka v dlani). Naj ti Bog odpusti! (Po nekaj trenutkih pobere bergle in se mukoma spravi po koncu.) Sedaj je tudi zate bila ura... (se vsede na mizo in vrže bergle na tla, se nasloni v obe dlani na mizo). Sedaj je tudi zate bila ura... (Sloneč na mizi premlči nekaj hipov in nerazločno zapoje): «S'noč pa dav' je slan'ca padla na zelene travnike, je vso trav'co pomorila, vse te žlahtne rožice.» (Se zasmeje, vzame steklenico in jo izpije. Luč ugasne. Tema. Zasliši se, kako pade telo na tla, kako hrope in pogrka in koplje z rokami krog sebe.

Tišina.)

(Zastor pade.)

Zalpa prvojskna zračna. In je možgna takojna. kakorjra je

Književna poročila *Veliko redno, 2/*

Dr. Francè Veber: Sistem filozofije. Prva knjiga. O bistvu predmeta. Založila in izdala Ig. pl. Kleinmayr & F. Bamberg v Ljubljani, 1921.

V neprimerno kratkem času nam je začel podajati Veber v svojem «Uvodu» objavljeni veliki tekst. Izšla je prva knjiga nič manj globoko zamišljenega kakor obširno zasnovanega «sistema filozofije». Dasi odklanjam s svojega stališča Vebrovo «predmetno teorijo», sem vendar iskreno prepričan, da bo vsak filozofično naobražen inteligent, ki je vestno in brez predsodkov prečital to Vebrovo delo, priznal, da nam je podal Veber s svojo knjigo naravnost monumentalno delo, ki se morè zbog svoje grandiozne sistematičnosti in množine temeljitih analiz najtežjih problemov filozofije, kosati z najboljšimi deli svetovne filozofske literature. Naj stoji čitatelj Vebrove knjige na kojemkoli filozofskem stališču, — zaključenosti, globoke temeljitosti in izrednega bogastva idej ji resno nihče ne bo mogel odrekati. Vrednost Vebrovega globoko zamišljenega dela ne temelji na «predmetni teoriji» kot taki, ampak na idejah, ki jih je razvil avtor na podlagi te teorije in preko katerih tudi oni ne